

Anglofonní a frankofonní identita v Africe

Případ Kamerunu¹

JAN ZÁHOŘÍK

¹ Tato studie vznikla jako součást grantového projektu SGS-2012-017, který autor realizuje na Katedře historických věd FF ZČU v Plzni.

² Biloa – Echu 2008, s. 199.

³ Ibid., s. 199–200.

⁴ Ibid., s. 200–205.

⁵ Rupp 2003, s. 37–56.

Ačkoli se to na první pohled nejeví jako podstatné a aktuální, je pravdou, že v současné Africe stále probíhá souboj o dominantní identitu mezi frankofonním a anglofonním elementem. Ten se odehrává ve dvou rovinách, jak si dále ukážeme na příkladu dvou relativně rozdílných zemí subsaharské Afriky. První se děje v prostoru vymezeném koloniálními hranicemi, kde jedna část státu tvořila součást britského a jiná francouzského koloniálního impéria. Druhý je spojen s postkonfliktní rekonstrukcí státu a změnou režimu, v němž je jedna historická a jazyková orientace (frankofonní) nahrazena jinou (anglofonní), jak se stalo například ve Rwandě. Na příkladu Kamerunu si ukážeme první z obou příkladů konfliktů, které sice mají spíše latentní nebo nízkou intenzitu, nicméně výrazně ovlivňují dění na celém kontinentu.

Kamerun: frankofonní většina a anglofonní menšina

Kamerun je typickým příkladem budování národa vzešlého ze dvou koloniálních a vzájemně nepříliš kompatibilních celků, Britského Kamerunu a Francouzského Kamerunu; od počátku jeho nezávislé existence se vnitropolitické soupeření odehrává podle frankofonní a anglofonní linie. Původně byl navíc Kamerun německou kolonií, takže externích vlivů, které působily na jeho dějiny a společnost, bylo skutečně mnoho. Obyvatelstvo anglofonního Kamerunu se dlouhodobě dožaduje rovnoprávného jednání a odmítá marginalizované postavení narýsované frankofonní většinou. Nerovnoměrné postavení

sil v Kamerunu je stále do značné míry dědictvím evropského kolonialismu, neboť samozřejmě obě dvě části dnešního Kamerunu byly po půl století spravovány různým způsobem, a vytvořit jednotný homogenní celek tudíž nebylo vůbec jednoduché. Podobné příklady rozdílného dědictví kolonialismu v jednom státě nalezneme i jinde, například v Somálsku.

Kamerun je etnolingvisticky velmi heterogenní země, o čemž vypovídá více než 250 jazyků, jimiž se na jeho území hovoří. Vzhledem k tomu, že žádný z autochtonních jazyků netvoří výraznější většinu a vzhledem ke koloniální minulosti země je zřejmé, že hlavní těžiště boje o „národní identitu“ se odehrávalo mezi frankofonní a anglofonní částí. Ačkoli v zemi oficiálně existuje bilingvismus a francouzština a angličtina by měly dostávat stejný prostor v médiích a na úřadech, realita je poněkud odlišná.² I přes oficiálně deklarovanou rovnost obou jazyků dominuje většině veřejného prostoru francouzština. Biloa a Echu uvádějí, že 90 % tištěných médií a 65 % rozhlasových a televizních stanic publikuje a vysílá ve francouzštině, což lze vysvětlit početní převahou obyvatelstva někdejšího Francouzského Kamerunu.³ Zatímco francouzština se používá ve velkých městech, angličtina je ohrožována pidžinovou angličtinou, přičemž ta je čím dál rozšířenějším jazykem než angličtina. Anglofonní Kamerunci navíc prokazují daleko vyšší schopnost hovořit francouzsky než naopak, což je zjevné zejména v komunikaci s úřady.⁴ Z hlediska způsobů obživy nalezneme v Kamerunu jak společností zemědělské a pastevecké, tak lovecko-sběračské, žijící ve vnitrozemských lesnatých územích.⁵

Přestože postkoloniální státy v Africe oficiálně usilovaly o vytvoření skutečných národů, které by stíraly etnickou různorodost, řada vědců se domnívá, že naopak v rámci nejen intelektuálního diskurzu, ale i státem propagované doktríny

došlo ke stigmatizaci etnické identity ve jménu ekonomického rozvoje státu, a právě Kamerun může být vhodným příkladem.⁶ Tato politika v mnoha případech selhala a je v současné době nahrazována předpokladem etnokulturní neutrality států.⁷ V některých státech, jako právě v Kamerunu, došlo k eliminaci práv minoritních skupin na respektované a plnohodnotné občanství, když jim byla upřena možnost podílet se na formování státní politiky, a tedy i identity státu. Sám název Kamerun odkazuje k období evropské expanze a exploatace surovin na tomto území, neboť je odvozen od portugalského pojmenování řeky Wouri (Rio dos Camarões – řeka garnátů). Španělé, kteří přišli do Kamerunu po Portugalcích, vyslovovali tento termín jako „Camarones“, a když roku 1884 získali dané teritorium do vlastnictví Němci, pojmenovali jej Kamerun.⁸ V éře dekolonizace, když bylo území Kamerunu rozděleno mezi Francii a Británii, bylo v Britském Kamerunu v únoru 1961 vysáno referendum, které mělo připojit severní a jižní anglofonní teritoria buď k Nigérii, nebo ke Kamerunu. Zatímco obyvatelé severního Britského Kamerunu se cítili více spjatí s Nigérií, v jižním Kamerunu neexistovala pevná tradice vzájemných vztahů s jižní Nigérií, a proto plebiscit dopadl tak, že severní Britský Kamerun hlasoval pro připojení k Nigérii, zatímco jeho jižní část ke Kamerunu. Ve Francouzském Kamerunu byla nová, anglofonní provincie spíše neznámým teritoriem, neboť nesdílela ani shodnou etnickou či jazykovou skladbu, ani společnou recentní historii. Nicméně frankofonní politická strana *Union des Populations du Cameroun* (UPC) považovala unifikaci země za svou prioritu, i když prezident Ahmadou Ahidjo nebyl myšlenke federativního uspořádání země příliš nakloněn.⁹ V Britském Kamerunu byla hlavním představitelem unifikace Kamerunská národní demokratická strana (*Kamerun National Democratic Party* – KNDP), jejímž vůdcem byl John Ngu Foncha.

Ahidjo a Biya: od unifikace k pluralitě

Ahidjo, který v zemi vládl jako prezident v letech 1961 až 1982 pod hlavičkou strany *Union Camerounaise* (UC), využíval unifikační rétoriku k vlastním autoritářským ambicím, jež vyústily roku 1972, když se federativní republika změnila v unitární stát opřený o rozsáhlou byrokracii loajální vládnoucí straně, tajnou policii a zvýšený dohled úřadů nad etnoregionálními záležitostmi, které režim označoval za „regionální equilibrium“.¹⁰ Roku 1982 Ahidjo rezignoval a v úřadu

ho nahradil Paul Biya, jenž sloužil v Ahidjově režimu od roku 1975 jako premiér. V roce 1984 došlo k neúspěšnému pokusu o převrat, v němž údajně figuroval Ahmadou Ahidjo a tzv. severní političtí baroni, nicméně výsledkem situace bylo posílení Biyovy moci. Kdokoli, kdo patřil do skupiny Ahidjových stoupenců, byl ze svého postu odstraněn či jinak perzekvován. Vládní strana se přejmenovala na Kamerunské lidové demokratické hnutí a Biya, jenž svou stranu pevně kontroloval, rozčlenil severní Kamerun na tři regiony (Adamawa, North a Far North), přičemž si nadále získával podporu hausko-fulbských politických elit a orientoval se též na minority severního Kamerunu. Jádrem režimu byli Fangové a Betiové.¹¹ Jak federativní republika, tak unitární stát posilovaly pozici frankofonního elementu, zatímco anglofonní Západní Kamerun (jak se v době federace nazýval) i přes existenci svého centra ve městě Buea a politickou autonomii strádal. Tento pocit se znásobil v éře unitárního státu a za vlády Paula Biyi hovoříme o vzniku a rozvoji anglofonního secesionismu. Ačkoli Biya nalézal podporu i mezi politickými elitami ze severu, postavení anglofonní minority se nikterak nezlepšilo, přestože Biyův režim propagoval myšlenku „afričanství“ namísto *anglo-phoneité* či *francophoneité*. V tomto smyslu také změnil název země na Sjedinenou republiku Kamerun.¹²

Konec studené války a rozpad autoritářských režimů přinesl na konci 80. let i do Kamerunu novou naději v podobě obnovení činnosti více politických stran a vzniku pluralitního politického systému, jenž umocnil anglofonní secesionismus.¹³ John Fru Ndi ze severozápadního města Bamenda založil v květnu 1990 politickou stranu Sociálně-demokratická fronta (SDF), jejíž podpora procházela napříč etnickým a regionálním složením země; největší podporu nicméně nacházel na jihozápadě, volajícím po reunifikaci země. Série demonstrací proti Biyovu režimu vedly k uspořádání suverénní národní konference po beninském vzoru, neboť Benin byl první zemí frankofonní Afriky, která k takovému kroku přistoupila. Nová politická strana byla založena i přes rozsáhlou nedůvěru ze strany části frankofonní populace, která se obávala nárůstu anglofonního secesionismu. Vládní média obviňovala anglofonní kamerunskou populaci ze snahy o integraci s Nigérií, hovořilo se v nich dokonce o zradě a volalo po tvrdých trestech v případě jakéhokoli náznaku odtržení. Protianglofonní propaganda přispěla k rezignaci

⁶ Eyoh 2004, s. 96; Awasom 2008, s. 47.

⁷ Kymlicka 2004, s. 54–71.

⁸ Awasom 2008, s. 49.

⁹ Nugent 2004, s. 76.

¹⁰ Eyoh 2004, s. 99–100.

¹¹ Ibid., s. 102.

¹² Awasom 2008, s. 57.

¹³ Awasom 2007, s. 151.

¹⁴ Awasom 2008, s. 58.

¹⁵ Nugent 2004, s. 435–436.

¹⁶ Awasom 2008, s. 59–60.

¹⁷ Eyoh 2004, s. 103–104.

¹⁸ Nugent 2004, s. 436.

¹⁹ Biloa – Echu 2008, s. 206.

Johna Ngua Fonchy, jenž byl jedním z propagátorů myšlenky reunifikace. Foncha při své rezignaci vyjádřil politování nad tím, že anglofonní Kamerunci jsou těmi frankofonními považováni za „Biafrany“ s odkazem na separatistický pokus této části Nigérie v letech 1967–1970.¹⁴

V listopadu 1991 se vyjádřili zástupci anglofonních politických sdružení pro volnou federaci obou Kamerunů a již o tři roky později vytvořili tzv. Všeanglofonní konferenci (*All Anglophone Conference* – AAC), která vydala deklaraci z Buey. Ta zobrazovala anglofonní Kamerunce jako utlačovanou minoritu a při své druhé konferenci v Bamendě se zástupci AAC vyslovili pro zaujetí secesionistických pozic. Od té doby se nově vytvořená Jihokamerunská národní rada (*Southern Cameroons National Council* – SCNC) angažovala v boji o rozpad Kamerunu.¹⁵ Prezident Biya kontroval opakovaným prohlášením, že federace či jakákoli autonomie není pro Kamerun vhodná. SCNC následně zpopularizovala své motto „síla argumentu, a nikoli argument síly“, čímž chtěli její zástupci upozornit na nenásilný charakter celého hnutí za dosažení samostatnosti Jižního Kamerunu.¹⁶

Jak ve volbách v roce 1992, tak o pět let později se projevil silný etnoregionální afilace politických stran a takřka nemožnost vytvoření nějaké celonárodní vlády, resp. získání široké podpory pro jednu ze soutěžících stran. Podobně tomu bylo v případě prezidentských voleb, které v roce 1998 opět vyhrál, mimo jiné s přispěním bojkotu Johna Frua Ndiho, Paul Biya, jenž potvrdil kurz směrem k „novému pořádku“ v zemi.¹⁷ Tenze se v Kamerunu stupňovaly a vyvrcholily v prosinci 1999, kdy se anglofonní ozbrojenci pokusili obsadit radiostanici ve městě Buea. V následujících letech se opakovaly násilné střety při oslavách dne nezávislosti, a přestože žádný z těchto incidentů neoslabil integritu Kamerunu, „anglofonní problém“ se stal vážnou záležitostí, kterou kamerunské politické elity nebyly schopny efektivně řešit.¹⁸

Závěr

Jak již bylo řečeno, nápadně pronikajícím znakem anglofonní komunity v Kamerunu je pidžinová angličtina, přičemž frankofonní Kamerunci mají dle Biloy a Echua negativní přístup jak k pidžinu, tak k jeho uživatelům samým.¹⁹ V souvislosti s jazykem a jazykovou politikou v zemi se rozvinul nový termín, dnes velmi populární, *camfranglais*, složený z výrazů *camerounais*, *français* a *anglais*, přičemž *camfranglais* je slangový výraz

pocházející z francouzštiny a zahrnující francouzštinu, pidžinovou angličtinu, angličtinu a původní kamerunské jazyky. Zároveň má odkazovat ke specifické reunifikační identitě Kamerunců, která vychází z komplikované moderní historie a politiky identit.

Použitá literatura

- Awasom, Nicodemus Fru: Language and Citizenship in Anglophone Cameroon. In: Dorman, S. – Hammett, D. – Nugent, P. (eds.): *Making Nations, Creating Strangers. States and Citizenship in Africa*. Leiden 2007, s. 145–160.
- Awasom, Nicodemus Fru: Towards Historicizing the Ossification of Colonial Identities in Africa: the Anglophone/Francophone Divide in Postcolonial Cameroon. In: Zewde, Bahru (ed.): *Society, State and Identity in African History*. Addis Ababa, Addis Ababa University, 2008, s. 47–72.
- Bilola, Edmond – Echu, George: Cameroon: Official Bilingualism in a Multilingual State. In: Simpson, Andrew (ed.): *Language and National Identity in Africa*. Oxford, Oxford University Press, 2008, s. 199–213.
- Eyoh, Dickson: Contesting Local Citizenship: Liberalization and the Politics of Difference in Cameroon. In: Berman, Bill – Eyoh, Dickson – Kymlicka, Will (eds.): *Ethnicity and Democracy in Africa*. Oxford, James Currey, 2004, s. 96–112.
- Kymlicka, Will: Nation-Building and Minority Rights: Comparing Africa and the West. In: Berman, Bill – Eyoh, Dickson – Kymlicka, Will (eds.): *Ethnicity and Democracy in Africa*. Oxford, James Currey, 2004, s. 54–71.
- Nugent, Paul: *Africa since Independence*. New York, Palgrave Macmillan, 2004.
- Rupp, Stephen: Interethnic Relations in Southeastern Cameroon: Challenging the “hunter-gatherer” – “farmer” dichotomy. *African Study Monographs*, Suppl. 28, 2003, s. 37–56.

A b s t r a c t

Anglophone and Francophone Identity in Africa – the Case Study of Cameroon

The study deals with Anglophone and francophone identities in Africa on the example of Cameroon. In contemporary Africa, though quite hidden, one may encounter two ways of how both identities come into latent or open conflict. Language policies in Africa still show an inevitable impact and heritage of colonial past when European languages entered the African linguistic, political, social and cultural arenas causing further problems especially in multi-ethnic societies or in states which came to existence by a junction of two different entities. This is exactly the case of Cameroon.

Jan Záhořík (nar. 1979) je afrikanistou zabývajícím se moderními a současnými dějinami Rohu Afriky a rovníkové Afriky, ohnisky napětí a současnými socio-politickými problémy Afriky.